

It has been noted that a complete list of SISA is defined in the Chapter 21 of the CPC. With the implementation of SISA institution in the criminal procedure of Ukraine the capacity of suspects, accused and other interested persons to use various measures to combat pre-trial investigation agencies and courts at all stages of the criminal procedure was increased.

Regarding this the review of secret actions that are nearly identical with operative and search measures and can be applied during the pre-trial investigation, their secret nature is somewhat disturbing, and so the CPC needs to be amended. This will facilitate the effective crimes solving.

Keywords: *secret investigative (search) actions, operative and search measures, publicity, rights of operative units, open and secret actions.*

УДК 343.132(477)

Г. І. ГЛОБЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1 (слідства)

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1533-9213>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Досліджено окремі питання, що стосуються процесуального порядку закінчення досудового розслідування. Вказано на деякі недоліки правової регламентації досліджуваного інституту, зокрема, порядку надання доступу до матеріалів кримінального провадження, строку на ознайомлення з ними. Запропоновано авторське бачення усунення вказаних недоліків.

Ключові слова: *закінчення досудового розслідування, сторона обвинувачення, учасники кримінального процесу, матеріали кримінального провадження.*

Globenko, G.I. (2016), "Some aspects of the procedure of the conclusion of pre-trial investigation" ["Окремі питання процесуального порядку закінчення досудового розслідування"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 60–64.

Постановка проблеми. Зміни, які відбуваються в політичному й економічному житті держави, безпосередньо вплинули на прийняття Кримінального процесуального кодексу України [1], що набув чинності 20 листопада 2012 р., у зв'язку з чим корінним чином змінилося кримінальне судочинство, яке зробило суттєвий крок уперед на шляху гуманізації кримінальної політики, захисту прав і свобод громадян. Разом з тим слід погодитися з науковцями, які відзначають недосконалість окремих його положень як з теоретичної, так і з практичної точок зору, що, у свою чергу, призводить до недоліків у його застосуванні. Це стосується й інституту закінчення досудового розслідування.

Стан дослідження. Питання, пов'язані із закінченням досудового розслідування, досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Ю. П. Аленін, А. С. Барабаш, Ю. В. Баулін, С. М. Благодир, І. В. Гловюк, Ю. О. Гришин, О. А. Губська, А. Я. Дубинський, С. П. Єфімичев, І. Г. Івасюк, С. В. Ілюхіна, О. В. Капліна, Л. М. Карнеєва, Т. В. Каткова, О. Ф. Ковітіді, О. М. Ларін, В. Т. Маляренко, Г. М. Міньковсь-

кий, В. А. Михайлов, Г. В. Рось, В. М. Савицький, Ф. Н. Фаткуллін, С. А. Шейфер та ін. Однак більшість з них досліджували відповідні положенням КПК України 1960 р. або законодавство країн пострадянського простору.

Метою статті є дослідження окремих питань, пов'язаних із процесуальним порядком закінчення досудового розслідування у кримінальному процесі України.

Виклад основного матеріалу. Під час досудового розслідування слідчий має як значні повноваження, так і обов'язки. Зокрема, він зобов'язаний приймати процесуальні рішення, які відповідають вимогам законності та обґрунтованості. Однак у будь-якому випадку вони мають відповідати завданням кримінального провадження, передбаченим положеннями ст. 2 КПК України. Такий підхід до закінчення провадження забезпечує повноту, всебічність і об'єктивність розслідування, а також реалізацію законних прав та інтересів учасників процесу. Закінчення досудового розслідування є заключним етапом процесуальної діяльності, під час якого приймаються рішення, передбачені ч. 2 ст. 283 КПК України.

Законодавець у положеннях чинного кримінального процесуального законодавства використовує термін «закінчення досудового розслідування», але не надає його тлумачення. У зв'язку з викладеним В. І. Громов констатує, що римськими юристами класичної давнини була запропонована найпростіша формула із семи питань, вирішення яких під час розслідування охоплює всі основні моменти будь-якого злочину. Ця семигранна формула повинна, на думку вченого, бути настільною пам'яткою кожного слідчого. Якщо по закінченню розслідування слідчий може сказати, що в матеріалах провадження є точні та ясні відповіді на всі поставлені цією формулою запитання, то задача розслідування у конкретній справі вирішена успішно. Питання цієї формули такі: quis (хто), quid (що), ubi (де), quando (коли), cur (для чого, з якою метою), quo modo (яким чином, за яких обставин), quibus auxiliis (якими засобами чи за допомогою яких зняв) [2, с. 40].

Це загальне положення конкретизується в науковій літературі, де зустрічаються різні точки зору щодо змісту дій заключного етапу кримінального провадження. Так, наприклад, О. В. Горбачов наголошував на тому, що рішення про закінчення досудового розслідування – одне з найбільш істотних через ту обставину, що ним завершується ця діяльність. Вид рішення і момент його прийняття визначає сам слідчий за своїм внутрішнім переконанням, керуючись законом [3, с. 246].

Подібної думки дотримуються В. В. Назаров [4, с. 297] і Т. В. Каткова [5, с. 5], які зазначають, що закінчення досудового слідства – це важливий етап провадження щодо кримінальної справи, на якому слідчий завершує свою плідну роботу з дослідження доказів, що викривають особу у вчиненні злочину, і приймає остаточне рішення про подальший рух кримінальної справи. Отже, науковці ототожнюють закінчення досудового розслідування з прийняттям слідчим кінцевого рішення у кримінальному провадженні.

Вважаємо, що більш прийнятною з цього питання є думка А. Я. Дубинського, який виділив певну сукупність дій щодо закінчення досудового розслідування: а) аналіз та оцінка зібраних у справі доказів з точки зору їх достатності для достовірного висновку про форму закінчення розслідування; б) систематизація і належне оформлення матеріалів справи; в) прийняття рішення про форму закінчення провадження у справі; г) оголошення учасникам процесу про закінчення збирання доказів у справі та пред'явлення їм закінченого прова-

дження; г) вирішення клопотань, що надійшли від учасників процесу, які знайомилися з матеріалами справи; д) пред'явлення учасникам процесу додаткових матеріалів, якщо такі з'явилися в результаті задоволення заявлених клопотань; е) складання підсумкового процесуального документа; є) направлення кримінальної справи та реалізація всіх процесуальних рішень, пов'язаних з формою закінчення розслідування [6, с. 8]. Із вказаною сукупністю дій слід погодитися, оскільки лише шляхом перечитування всіх матеріалів кримінального провадження, перегляду окремих актів слідчого та документів можна відновити в пам'яті важливі дріб'язкові моменти, що мають суттєве значення. При цьому інколи встановлюються недоліки, які можуть бути усунуті ще до закінчення розслідування. Отже, у поняття «закінчення досудового розслідування» слід включати не лише саме рішення, але й великий за змістом етап роботи, що передує його прийняттю.

До моменту закінчення досудового розслідування накопичується значна кількість документів, різноманітних за юридичним значенням і процесуальною природою, в яких міститься чималий обсяг доказової інформації. Для найбільш зручного використання цієї інформації в матеріалах кримінального провадження документи необхідно належним чином розмістити, прошити й пронумерувати, тобто їх систематизувати. У теорії виділяють кілька можливих варіантів групування документів, що є в кримінальному провадженні. Так, наприклад, Т. В. Каткова вказує, що вони можуть знаходитися в систематичному, хронологічному та змішаному порядках. Систематичний спосіб – це розташування матеріалів відносно того, яка група обставин установлюється доказами, що містяться в цих документах. Хронологічний спосіб передбачає розташування матеріалів у тій послідовності, в якій вони були отримані слідчим. Але практики вже давно використовують змішаний спосіб систематизації. Його сутність полягає в тому, що за основу береться системний спосіб, проте в інформаційних блоках матеріали розташовані у хронологічному порядку [5, с. 18]. Крім того, ряд науковців, зокрема В. В. Печерський, зауважує, що матеріали кримінальної справи можуть бути зібрані в довільному безсистемному порядку, що відбувається досить часто, особливо у слідчих-початківців [7, с. 18].

Разом з тим процесуальний закон здійснює регулюючий вплив на діяльність слідчого, пов'язану з розташуванням матеріалів кримінального провадження в певному порядку.

Наприклад, вимоги закону щодо провадження слідчих (розшукових) дій, застосування запобіжних заходів, повідомлення про підозру. Так, ухвала слідчого судді про обшук житла чи іншого володіння особи підшивається перед протоколом проведення такої дії. Отже, систематизація – не лише організаційне, а й процесуальне питання [8, с. 107].

Окремої уваги заслуговують питання, що стосуються надання доступу до матеріалів досудового розслідування після його завершення. В юридичній літературі як за часів дії КПК України 1960 р., так і чинного КПК України досліджуваному питанню присвячено чимало праць науковців. Однак, незважаючи на це, положення чинного КПК України з цього питання потребують подальшого детального аналізу та вдосконалення. Процесуальний порядок пред'явлення матеріалів кримінального провадження у ст. 290 КПК України отримав назву «відкриття матеріалів іншій стороні». Зміст цієї статті визначає загальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні.

Однак це не єдина можливість для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Новацією чинного кримінального процесуального законодавства є те, що його учасники мають можливість на ознайомлення з такими матеріалами не лише після завершення розслідування. Так, слідчий, прокурор зобов'язані за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм для ознайомлення матеріали досудового розслідування до його закінчення (ст. 221 КПК України). Слід погодитися з С. А. Паршаком, що такий підхід законодавця створює реальні можливості реалізації принципу змагальності сторін обвинувачення та захисту під час закінчення досудового розслідування. Більш того, ознайомлення сторін з усіма матеріалами кримінального провадження є обов'язковою процесуальною дією, що забезпечує такі загальні засади кримінального судочинства, як законність (ч. 2 ст. 9 КПК України), рівність перед законом і судом (ст. 10 КПК України), презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини (ст. 17 КПК України), забезпечення права на захист (ст. 20 КПК України) тощо [9, с. 67].

Варто зазначити, що за часів дії КПК України 1960 р. ознайомлення з матеріалами кримінальної справи було можливе лише у випадку визнання зібраних доказів достатніми для складення обвинувального висновку. У свою чергу, згідно з положеннями чинного КПК України ознайомлення з матеріалами кримінального

провадження здійснюється у разі визнання зібраних під час досудового розслідування доказів достатніми для складення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. На підставі цього можна констатувати, що законодавець таким чином покращує процесуальний статус учасників кримінального провадження.

Доречно зауважити, що положення чинного кримінального процесуального законодавства не конкретизують час, який надається сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. Водночас у положеннях, передбачених ч. 10 ст. 290 КПК України, наголошується на тому, що цей час має бути достатнім. Отже, питання про достатність часу мають вирішуватися у кожному конкретному випадку з урахуванням особливостей відповідного кримінального провадження. Такими чинниками, зокрема, можуть бути: а) обсяг матеріалів кримінального провадження (наприклад, кількість томів); б) кількість учасників кримінального провадження та їх індивідуальні особливості (наприклад, їх вік, освіта, стан здоров'я тощо).

У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з ними. Після його закінчення сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів. Установлення за рішенням суду відповідних часових обмежень під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, на думку Т. Г. Фоміної, не перешкоджає підозрюваному у здійсненні своїх процесуальних прав, а лише запобігає зловживанню правами з його боку чи сторони захисту з метою «затягнути» досудове розслідування на необмежений строк. Слідчий суддя, встановлюючи строк, протягом якого підозрюваний і його захисник вправі знайомитися з матеріалами, до яких їм надано доступ, має враховувати особливості кримінального провадження, психофізіологічні властивості людини, а також клопотання підозрюваного чи його захисника про встановлення розумного строку, який, на їх думку, є необхідним для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування (у випадку надходження такого

клопотання) [10, с. 189]. Більш того, Т. В. Корчева пропонує на науковому рівні надати роз'яснення терміна «зволікання», а також визначити критерії, за яких можна говорити про факт зволікання у виконанні певної процесуальної дії [11].

Зауважимо, що подібне положення мало місце у ч. 7 ст. 218 КПК України 1960 р. в редакції закону України від 8 квітня 2011 р. № 3228-VI [12]. Строк, який встановлюється слідчим суддею в разі зволікання сторін при ознайомленні з матеріалами кримінального провадження, положеннями чинного КПК України також не передбачений. Вважаємо, що в такому випадку слід керуватися положеннями, передбаченими ч. 2 ст. 114 КПК України, згідно з якою будь-які строки, що встановлюються прокурором, слідчим суддею або судом, не можуть перевищувати меж граничного строку, передбаченого КПК України, та мають бути такими, що дають достатньо часу для вирішення відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень та не перешкоджають реалізації права на захист.

Слід звернути увагу на те, що законодавець не встановив чітких вимог щодо фіксації в матеріалах кримінального провадження процесуальних дій, пов'язаних з виконанням вимог, передбачених ст. 290 КПК України. Так, у положеннях ч. 9 ст. 290 КПК України лише зазначається, що сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів. Уважаємо, що процесуальні дії, передбачені ст. 290 КПК України, мають фіксуватись у відповідному протоколі, у зв'язку з чим до вищезазначеної норми доцільно внести відповідні доповнення. Тим більше, про важливість означеної процесуальної дії наголошується у положеннях ч. 12 ст. 290 КПК України.

Як підкреслює О. О. Торбас, цікавим і корисним нововведенням у досліджуваному інституті є надання сторонам та іншим учасникам під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження права не лише робити виписки, а й знімати копії [13, с. 106]. Дійсно, завдяки цьому процес ознайомлення значно прискорюється. У даному контексті не безспірною є пропозиція щодо доповнення КПК України нормою про інститут «об'яв-

леної адреси», сутність якого полягає в тому, що під час проведення досудового розслідування слідчий має з'ясувати в учасників процесу бажання отримати за встановлену законом плату копії всіх матеріалів кримінального провадження. Переваги цієї новачки вбачаються в тому, що, по-перше, учасники процесу отримують можливість у спокійній домашній обстановці, а не в кабінеті слідчого, уважно ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, що значно сприяє їх підготовці до участі в судовому засіданні. По-друге, відпаде необхідність узгоджувати між слідчим і сторонами час для ознайомлення з матеріалами. Це особливо актуально, коли матеріали провадження нараховують декілька томів, з кількома підозрюваними, потерпілими, оскільки надає можливість економити час як слідчому, так і учасникам процесу. Слідчий звільниться від обов'язку бути присутнім під час ознайомлення та слідкувати за тим, щоб вони не вносили змін до матеріалів кримінального провадження. По-третє, до Державного бюджету будуть надходити чималі кошти від тих учасників процесу, які погодяться внести плату за отримані копії матеріалів кримінального провадження [14, с. 245]. Із запропонованим важко погодитись, оскільки деякі пропозиції викликають сумніви. Так, перш за все постає питання, хто саме та за рахунок кого буде здійснювати таке копіювання. Не менш важливим є питання, що стосується процедури надсилання матеріалів кримінального провадження відповідному адресату й виконання під час цього вимог щодо нерозголошення відомостей досудового розслідування тощо.

Висновки. На підставі викладеного можна стверджувати, що на відміну від КПК України 1960 року норми чинного КПК України більш повно регламентують процесуальний порядок закінчення досудового розслідування. Разом з тим окремі аспекти цього інституту потребують подальшого дослідження. Перш за все це стосується: а) строку на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; б) належного фіксування процедури відкриття матеріалів; в) надання доступу до матеріалів кримінального провадження іншій стороні.

З метою належного врегулювання процедури закінчення досудового розслідування законодавець має усунути вищезазначені прогалини шляхом внесення відповідних змін і доповнень до чинного КПК України.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.10.2016).

2. Громов В. И. Дознание и предварительное следствие: Методика расследования преступлений: Осмотр места преступления: сб. науч. тр. М.: ЛексЭст, 2003. 504 с.
3. Грошевий Ю. М., Мірошніченко Т. М., Хотамов Ю. В. та ін. Кримінальний процес України: підруч. для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти/за ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця. Харків: Право, 2000. 496 с.
4. Назаров В. В. Кримінальний процес України: навч. посіб. Київ: ФОП О. С. Ліпкан, 2013. 488 с.
5. Каткова Т. В., Каткова А. Г. Закінчення досудового слідства у кримінальних справах: практ. посіб. Харків: Право, 2011. 136 с.
6. Дубинский А. Я. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования. Київ: КВШ МВД СССР, 1975. 132 с.
7. Печерский В. В., Калмыкова Н. В. Основы анализа материалов уголовного дела: практ. пособие/под общ. ред. А. В. Дулова. Минск: Тесей, 2005. 304 с.
8. Паршак С. А. Процесуальний порядок забезпечення прав учасників кримінального провадження під час закінчення досудового розслідування: монографія/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. О. Юхна. Харків: Вид. Панов, 2016. 220 с.
9. Паршак С. А. Открытие материалов уголовного производства стороной обвинения в соответствии с положениями уголовного процессуального законодательства Украины. *Закон и жизнь*. 2015. № 5/2 (281). С. 67–70.
10. Фоміна Т. Г. Забезпечення слідчим процесуальних прав підозрюваного: монографія. Харків: Ніка-Нова, 2014. 232 с.
11. Корчева Т. В. До питання про встановлення строку для ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження при закінченні досудового розслідування // *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 213–216. URL: http://pap.in.ua/3_2015/63.pdf (дата звернення: 13.10.2016).
12. Про внесення змін до статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України щодо ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи: закон України від 08.04.2011 № 3228-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 430.
13. Торбас О. О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2015. 168 с.
14. Карпов Н. С. Деякі питання ознайомлення учасників кримінального процесу з матеріалами кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 243–248.

Надійшла до редколегії 29.11.2016

ГЛОБЕНКО Г. И. ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПОРЯДКА ОКОНЧАНИЯ ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ

Исследованы отдельные вопросы, касающиеся процессуального порядка окончания досудебного расследования. Указано на некоторые недостатки правовой регламентации исследуемого института, в частности, порядка предоставления доступа к материалам уголовного производства, срока на ознакомление с ними. Предложено авторское видение устранения указанных недостатков.

Ключевые слова: *окончание предварительного расследования, сторона обвинения, участники уголовного процесса, материалы уголовного производства.*

GLOBENKO G. I. SOME ASPECTS OF THE PROCEDURE OF THE CONCLUSION OF PRE-TRIAL INVESTIGATION

The investigator during the pre-trial investigation has both significant powers and responsibilities. In particular, he must take procedural decisions that meet the requirements of legality and reasonableness. This approach to the conclusion of the proceedings ensures the completeness, comprehensiveness and objectivity of the investigation and the realization of the legitimate rights and interests of the participants. The conclusion of the pre-trial investigation is the final stage of procedural activity, where the decisions are made under the provisions of p. 2, Art. 283 of the Criminal Procedural Code of Ukraine.

Unlike the Criminal Procedural Code of Ukraine of 1960, the norms of the current Criminal Procedural Code of Ukraine more fully regulate the procedure of the conclusion of the pre-trial investigation. However, some aspects of this institution require further research. First of all it concerns: a) the term for familiarization with the materials of criminal proceedings; b) proper recording of the procedure for initiating materials; c) providing access to the materials of criminal proceedings to other party.

Keywords: *conclusion of the pre-trial investigation, prosecution, participants of the criminal proceedings, materials of the criminal proceedings.*